

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри педагогіки
та методики початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Ірина САДОВА
«_____» _____ 20__ р.

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітня програма «Початкова освіта»

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр початкової освіти.
Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти

Автор роботи – Дзерин Ірина Степанівна_____
підпис

**Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент Стахів Лілія Григорівна_____**
підпис

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ

Дзерин Ірина

Розвиток креативного мислення учнів початкових класів на заняттях «Я досліджую світ»

У магістерському дослідженні висвітлено проблему формування креативного мислення учнів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти як психолого-педагогічну; розкрито роль і місце формування креативного мислення учнів в освітньому процесі початкової школи; проаналізовано нормативно-правові документи та навчально-методичне забезпечення з окресленої проблеми. Також описано методiku проведення констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту та розроблено методичні рекомендації з окресленої проблеми. У процесі написання магістерської роботи окреслено проблему через використання низки теоретичних та емпіричних методів (інтерв'ювання, бесіди з учнями, учителями, батьками) педагогічного дослідження; проведення трьох етапів педагогічного дослідження (констатувального, формувального, контрольного).

ANNOTATION

Dzeryn Iryna

Development of creative thinking in primary school students during lessons «I Explore the World»

The master's research highlights the problem of forming students' creative thinking in the educational process of secondary education institutions as a psychological and pedagogical one; reveals the role and place of forming students' creative thinking in the educational process of primary school; analyzes regulatory and legal documents and educational and methodological support on the outlined problem. The methodology for conducting the ascertaining, formative and control stages of the experiment is also described and methodological recommendations on the outlined problem are developed. In the process of writing the master's thesis the problem is outlined through the use of a number of theoretical and empirical methods (interviews, conversations with students, teachers, parents) of pedagogical research; conducting three stages of pedagogical research (confirmatory, formative, control).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	8
1.1. Формування креативного мислення учнів в освітньому процесі ЗЗСО як психолого-педагогічна проблема	8
1.2. Аналіз нормативно-правових документів та навчально-методичного забезпечення з окресленої проблеми.....	18
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	29
3.1. Методика проведення констатувального етапу експерименту.....	29
3.2. Методика проведення формувального та контрольного етапу експерименту.....	33
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в тому, що сьогодні учні мають володіти такими навичками, як критично та системно мислити, осмислювати концепції та ідеї, вміти шукати та знаходити потрібну інформацію, інтерпретувати її й застосовувати в конкретних випадках та життєвих ситуаціях. Цьому сприяє ціла низка педагогічних технологій, зокрема креативних, які на сьогодні ще недостатньо є поширеними в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), зокрема початковій школі. Тому проблема розвитку креативного мислення школярів є особливо актуальною у наш час, оскільки потрібні люди, які здатні приймати й знаходити нестандартні рішення, а відтак – творчо, нестандартно й креативно мислити [10; 17].

На це націлюють такі освітні документи, як Закон України «Про освіту» [6], Державний стандарт початкової освіти [4], Концепція «Нова українська школа» [8], Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», прийнятий МОН України в 2024 р. [1; 20], низка освітніх програм, зокрема Типові навчальні програми «Нова українська школа» Романа Шияна чи Олександри Савченко [19], а також освітні програми «Інтелект України» [12], «Вальдорфська педагогіка», «На крилах успіху» та ін.

Однак, сучасні освітні заклади, на жаль, ще зберігають застарілий підхід до засвоєння знань учнів, відповідно – навчання лише зводиться в основному до запам'ятовування й відтворення дій, традиційних (типових) способів розв'язування завдань. Усе це породжує шаблонне, одноманітне навчання, позбавляє в учнів пізнавати й відчувати радість відкриття під час навчання, а відтак – вони не набувають таку інноваційну компетентність, як здатність до креативності.

Детальний аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури дозволяє стверджувати, що психологія креативного мислення відноситься до недостатньо дослідженої проблеми, хоча на сьогодні є розроблена ціла низка цікавих оригінальних методик з формування креативного мислення в учнів ЗЗСО, зокрема учнів початкових класів, на які

ми будемо опиратися у ході написання магістерської роботи. Цій проблемі присвячено дослідження сучасних науковців, зокрема І. Беха [2], І. Дичківської [5], О.Ліннік [10], Ю.Плюща [16], О.Подорянчук [17], Л.Чорної [29] та ін.

З огляду на актуальність і практичну значущість окресленої проблеми обрано тему магістерської роботи **«Розвиток креативного мислення учнів початкових класів на заняттях «Я досліджую світ».**

Мета наукової роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці можливостей розвитку креативного мислення учнів початкових класів в освітньому процесі ЗЗСО, зокрема на заняттях «Я досліджую світ».

Відповідно до поставлено мети нами виокремлені такі **завдання:**

- висвітлити проблему формування креативного мислення учнів в освітньому процесі ЗЗСО як психолого-педагогічну;
- розкрити роль і місце формування креативного мислення учнів в освітньому процесі початкової школи;
- проаналізувати нормативно-правові документи та навчально-методичне забезпечення з окресленої проблеми;
- описати методику проведення констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту;
- розробити методичні рекомендації з окресленої проблеми.

Об'єктом дослідження є освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Предметом дослідження є розвиток креативного мислення учнів початкових класів на заняттях «Я досліджую світ».

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення; *емпіричні:* спостереження, бесіди, анкетування, аналіз письмових та усних відповідей з метою перевірки ефективності розвитку креативного мислення учнів початкових класів на

заняттях «Я досліджую світ»; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи).

Теоретична значущість одержаних результатів дослідження полягає у науковому обґрунтуванні змісту та методиці розвитку креативного мислення учнів початкових класів на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Практичне значення результатів магістерського дослідження полягає в тому, що матеріали і висновки дослідження з окресленої проблеми є апробованими, доповідались на студентській науково-практичній конференції у березні 2025 р. та є відображені у збірнику матеріалів XVIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки», яка проходила 28 лютого 2025 р. у м. Переяславі [25], а також основні думки дослідження студіювалися на наукових та методичних семінарах та засіданнях кафедри педагогіки та методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Структура. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (32 найменування). Текст викладений на 52 сторінках.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Розвиток креативного мислення учнів в освітньому процесі ЗЗСО як психолого-педагогічна проблема

Детальний аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури засвідчує, що проблема формування в учнів креативного мислення зустрічається ще з минулих століть, тобто, досліджуючи історію її виникнення, можна стверджувати, що її студіювали Ян Амос Каменський (17 ст.), Костянтин Ушинський (19 ст.), Василь Сухомлинський (20 ст.) та ін.

Так, **Я.Коменський** в енциклопедії «Велика дидактика» зауважував, що навчання учнів має мати творчий підхід, а завдання діти мають виконувати творчого спрямування [9].

К. Ушинський зазначав, що той, хто хоче розвивати в учнів мовні здібності, повинен розвивати в них насамперед уміння мислити, а з проблемою розвитку мовлення тісно пов'язане, насамперед, питання інтелектуального розвитку особистості [26].

У свій час педагог-гуманіст ХХ століття **В. Сухомлинський** у своїх працях стверджував: «Першочергове завдання педагога полягає в тому, щоб відкрити у кожній людині творця, поставити її на шлях самостійної, творчої, інтелектуальної праці» [25].

У зв'язку з цим, опираючись на дослідження відомих педагогів, психологів, філософів, ми подаємо такий поняттєво-категоріальний тезаурус: «креативність» «творчість» «креативне навчання», «технології творчого навчання», «креативна особистість» та ін. і вміщаємо їх у таблиці 1.

Таблиця 1

Креативне навчання	навчання, занурене у спілкування, діалогове навчання, що належить до педагогічних технологій на основі ефективності управління й організації
---------------------------	--

	освітнього процесу, призначення якого полягає у тому, щоб передати знання, усвідомити цінність інших людей. Зміст роботи полягає не лише у знаннях, але й у способах мислення [16].
<i>Креативне навчання</i>	специфічна форма організації навчальної діяльності, мета якої є забезпечення комфортних умов, за яких кожен учень відчував би свої успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, недопущення домінування однієї думки над іншою [27].
<i>Креативність</i>	За визначенням Е. Фрома – це здатність дивуватися, відшукувати рішення в нестандартній ситуації, спрямованість на нове і вміння глибоко усвідомлювати власний досвід. Дитяче мислення трактувалось (і трактується досі) як наочно-дійове і наочно-образне, а логічні форми розвиваються у дітей на більш пізніх етапах навчання [2].
<i>Творчий потенціал</i>	вміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати, тому в школі формувати в учнів такі вміння й починати цей процес потрібно з початкових класів, тобто нестандартно мислити. [5]
<i>Технології особистісно-зорієнтованого навчання</i>	інноваційні педагогічні технології, головна мета яких полягає у формуванні самодостатньої комунікабельної особистості, істотному підвищенні загальної культури кожного учня, розвитку індивідуальних здібностей та обдарувань дітей [28]
<i>Креативні технології</i>	інноваційні технології, які містять в собі чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, розумові й навчальні умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих

	результатів [14]
Творчість	природна функція мозку, яка виявляється і реалізується у діяльності при наявності спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності [13]
Творчість	процес діяльності людини, унаслідок чого з'являються матеріальні та духовні цінності. Тому роботу з дітьми потрібно організовувати так, щоб переважав фактор пошуку, а це стимулює розвиток здібностей кожної дитини [15]
Креативність	вміння творчо мислити, виходити зі складних ситуацій, знаходити оптимальні шляхи для рішення проблемних завдань, кейсів [29]

Отже, на сьогодні обов'язково потрібно формувати в учнів ЗЗСО, зокрема молодших школярів, творчі здібності, оскільки вони існують в кожній дитині, їх лише треба вчасно виявляти, тому завдання учителя та батьків – систематично розвивати їх. А, формуючи творчу особистість, необхідно звертати увагу на розвиток креативного (нестандартного) мислення учнів, сприяти активізації навчальної діяльності з метою розвитку в учнів лідерських навичок, а також низку морально-етичних та вольових якостей.

Отже, ми повністю погоджуємося із думкою сучасних науковців в тому, що така креативність школярів ефективно впливатиме на їхній фізичний та моральний розвиток й таким чином оберігатиме від моральної деградації. Оскільки розвиток креативного мислення здійснюється через **творчу креативну діяльність** самих учнів, ми також розкриваємо роль і місце формування креативного мислення учнів в освітньому процесі початкової школи. Учитель початкових класів має бути обізнаний в освітніх технологіях, зокрема й технології формування креативної особистості. На цьому

наголошують такі сучасні науковці, як Олександра Янкович, Ірина Кузьма, Василь Химинець, Марія Кірик та ін.

Тому з метою вдосконалення освітнього процесу навчання, пошуку оптимальних шляхів розвитку творчих здібностей учнів початкових класів, формування в них позитивної мотивації до навчання, ми розкриваємо принципи, форми, методи, методичні прийоми, засоби та елементи технології формування творчої (креативної) особистості як однієї з інноваційних педагогічних технологій, що мають місце в освітньому процесі початкової школи.

Детальний аналіз наукових джерел засвідчує, що в основі творчого креативного потенціалу лежать такі **принципи**:

- відкритість завдань з декількома варіантами їх розв'язання;
- надання учням можливості активно задавати запитання, сприяння пізнавальної активності в цілому;
- збагачення пізнавального простору найрізноманітнішими предметами і стимулами;
- допомога учням у вираженні їх ідей;
- доброзичливе ставлення до учнів;
- створення доброзичливої психологічної атмосфери в класі [10].

Основною **мета технології креативного мислення** є творча свобода школярів, уміння приймати свою точку зору, своє бачення у вирішенні проблеми, здатність відійти від шаблонів.

З метою використання цієї технології поставлені такі **завдання**:

- навчати учнів ставити запитання;
- сприяти розвитку позитивного ставлення та сприйняття завдань, які виконуються в класному приміщенні, відчуття їх цінності й зацікавлення;
- мати особисту точку зору та вміти її аргументувати (а не доказувати);
- застосовувати отримані знання з метою розв'язання життєвих проблем;
- володіти культурою спілкування;
- вміти працювати в команді;

- розвивати різні види пам'яті, уваги, уваги;
- розвивати спостережливість та фантазію;
- формувати комунікативно-творчі здібності;
- розвивати творче мислення;
- вчити працювати з навчальною книгою, довідково-енциклопедичною літературою, Інтернет-ресурсами;
- виховувати національну самосвідомість, духовність [13; 15].

Детальний аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує, що у ході формування в учнів креативного мислення необхідно навчати їх самостійно добувати інформацію, оцінювати результати, набувати вмінь конструктивно взаємодіяти з іншими. Тому важливо заохочувати учнів до активної пізнавальної діяльності, створювати умови для виявлення зацікавленості, стимулювати до висловлювань, без побоювань робити помилки, вчити аналізувати та виявляти учнівську ініціативу, самостійність тощо.

Таким чином, учителям початкових класів необхідно розвивати такі **креативні якості**, як:

- уміння альтернативно мислити, бачити кілька варіантів розв'язання проблеми, тобто розв'язувати «кейси»;
- спроможність нестандартно працювати з навчальним матеріалом;
- бажання експериментувати, досліджувати, винаходити;
- бажання імпровізувати;
- здатність творчо засвоювати навчальний матеріал;
- прагнення до самозбагачення інтелектуальної, моральної, емоційно-вольової, естетичної сфери учнів тощо [28].

Детальний аналіз наукових джерел також засвідчує, що у процесі навчання зв'язок методу з іншими компонентами набирає сутності зворотності навчання й пізнання фактів, явищ, процесів; метод суттєво впливає на можливості практичної реалізації мети, завдань, принципів, а завдяки застосованим методом допомагає рухатися вперед, відчувати успіх в результаті самостійного пошуку та отримання відповідного висновку.

Сучасними науковцями виокремлено такі *форми роботи* з учнями у ході здійснення креативної діяльності з ними:

- стиль спілкування;
- ідея вільного вибору;
- інформаційно-комп'ютерні технології навчання;
- пошуково-проблемний стиль мислення [29].

Ми погоджуємося з думкою науковців в тому, що формувати креативну особистість можна за допомогою таких *компонентів креативної особистості*: мотиваційного, інтелектуального, емоційного та комунікативного, включати різноманітні види діяльності з метою забезпечення творчої самореалізації та досвіду соціальних стосунків. Ми також акцентуємо на мотивації *креативної поведінки* учнів, яка формується ще з раннього дитинства, оскільки є пов'язаною з переживанням почуттів: «Я можу», «У мене це виходить» тощо чи навпаки [29].

Формуючи креативність, необхідно розвивати такі *характеристики творчого мислення*, як продуктивність як багатство ідей, асоціацій, варіантів вирішення проблем; гнучкість як здатність швидко змінювати способи дій, оригінальність як незвичайність, унікальність способу розв'язання певної проблеми тощо [17].

У зв'язку з цим в освітньому процесі ЗЗСО, формуючи в учнів таку компетентність, як креативність, доцільно використовувати елементи таких *освітніх технологій*, як ігрові технології; технології критичного мислення; технології диференційованого навчання, технології розвивального навчання, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Важливе місце посідає технологія інтерактивного навчання, яка містить цілу низку *інтерактивних методів та прийомів*: технології кооперативного навчання (ротаційні трійки, робота в парах, робота в малих групах, два-чотири-всі разом, акваріум, карусель); колективно-групової діяльності (мікрофон, обговорення в загальному колі, незакінчені речення, мозковий штурм, ажурна пилка);

ситуативного моделювання (імітаційні ігри); опрацювання дискусійних питань (займи позицію, метод Прес.); метод проєктів тощо [16; 17].

Також акцентуємо на технології проблемне викладання (створення проблемної ситуації – проблемний діалог – традиційні пояснення, що замінюються «відкриттям знань»), використання на уроках/заняттях задач практичного змісту; логічних задач, кросвордів, ребусів, міжпредметних зв'язків. Дуже важливо є проведення низки нестандартних уроків (уроку-змагання, уроку-казки, уроку-подорожі і т.д.) [28].

Також звертаємо увагу на те, що процес формування креативної особистості найкраще здійснюється через особистісно-орієнтоване навчання шляхом підтримки та розвитку природних якостей учнів, їх здоров'я, індивідуальних здібностей; допомоги у становленні їх творчої самореалізації особистості, а також заохочування, створення яскравих наочно-образних уявлень, навчально-пізнавальних ігор, пошуку альтернативних рішень, виконанні творчих завдань, створенні ситуацій успіху та взаємодопомоги як важливих прийомів психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів завдяки психологічному супроводу – створенню емоційного настрою, проведення релаксаційних вправ, фізкультхвилинок, фізкультпауз, рефлексій тощо [27].

З метою формування в учнів критичного та креативного мислення сучасні науковці виокремлюють такі **методи навчання**:

- *метод вигадкування* – спосіб створення невідомого учням раніше продукту за допомогою певних розумових дій;

- *метод «Якби...»* - учням пропонували скласти опис та намалювати малюнок того, що відбудеться, якщо у світі щось зміниться;

- *метод образної картини* – відтворювався такий стан учня, коли його сприйняття і розуміння об'єкта, що вивчався, наче об'єднувався;

- *метод гіперболізації* – збільшувався чи зменшувався об'єкт пізнання, його окремі частини або якості;

- *метод аглюцинації* (від лат. agglutination – склеювання) – метод «активізації творчої діяльності, що передбачає створення нових образів на основі поєднання («склеювання») частин, наявних образів і уявлень» [29], завдяки чому учні поєднують непок'єднувальні у реальному світі властивості, якості, частини об'єкта та зображають, наприклад, гарячий сніг, солодку сіль, сумну веселку тощо.

Також акцентуємо, що для стимулювання розвитку креативного мислення молодших школярів необхідно створювати зовнішні ігрові умови та формувати необхідні мислительні операції за допомогою спеціальних вправ ігрового характеру. Це дуже важливо, оскільки в іграх мозок дитини може створювати нові ідеї, будувати нестандартні конструкції, придумувати нові об'єкти, виробляти нові продукти тощо. Такі творчі вправи передбачають формування вмінь переносити набуті навички у змінені умови.

Сучасна методика розрізняє *вправи репродуктивні, конструктивні та творчі*. Необхідний розвивальний потенціал містять *завдання асоціативного характеру*. З метою сприяння розвитку креативного мислення доцільними також є вправи за аналогією або шляхом перестановок, об'єднання чи, навпаки, роз'єднання, комбінування. Одним з прийомів створення проблемної ситуації мають місце «хвилинки міркування» [23].

З метою активізації навчальної діяльності учнів використовуються *різноманітні вправи*, які сприяють формуванню комунікативно-мовленнєвих та творчих компетентностей учнів: «Мікрофон» (на підсумковому етапі уроку); «Вилучи зайве», «Роз'єднай слова» (для мотивації навчальної діяльності); «Морський бій», «Дешифрувальник» (під час оголошення теми та завдань уроку); «Гронування», «Мозковий штурм» (для актуалізації опорних знань); «Читання з передбаченням», «Незакінчені речення» (на етапі засвоєння нових знань), «Тестування» (у ході перевірки домашнього завдання) тощо. [] З метою активізації пізнавальних інтересів учнів, для відкриття їх винаходів використовується моделювання «*Цікаво – Знаю – Вмію*» [10; 23].

Отже, одним зі шляхів розв'язання проблеми підвищення пізнавальної активності та з метою розвитку креативних здібностей є застосування в навчальному процесі творчих ігор і вправ, які спонукають до креативного мислення школярів.

Акцентуємо, що, формуючи креативні здібності учнів, сучасні науковці радять використовувати й *методи творчості*, а саме: художнє слово, ігри, аудіовізуальні засоби навчання, а також низку *методичних прийомів*, а саме:

- *Мозковий штурм (Мозкова атака)* – оперативний метод вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності учнів, при якому учасники висувають якомога більше ідей, обговорюють їх та пропонують висловлювати якомога більше варіантів рішення;

- *переплутані логічні ланцюжки*;

- *розбиття на Кластери*;

- *механізм ЗДХ (знаю – дізнався – хочу дізнатися)*;

- *прийом «позначку на полях»*:

«V» - Я так і думав

«!» - Нова інформація

«+» - Дуже цінна інформація

«-» - У мене по-іншому

«?» - Не дуже зрозуміло, я здивований [10].

Детальний аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури дозволяє стверджувати, що з метою формування в учнів креативних здібностей необхідно створювати такі *педагогічні умови*:

* створення емоційної, позитивної та доброзичливої атмосфери в колективі для досягнення спільних цілей;

* здійснення організації діяльності учнів з розв'язання творчих завдань, враховуючи відсутність шаблонності;

* вирішення творчих завдань крізь призму пробудження в кожного школяра досягнення поставленої мети, дослідницької активності,

поглиблення інтересу до творчої діяльності школярів, спонукання до їх успішних дій;

- * врахування індивідуальних та вікових відмінностей учнів;
- * створення позитивного успішного настрою для навчання;
- * відчуття рівного серед рівних;
- * вільне висловлювання своєї думки і вислуховування свого товариша

[1].

Наголошуємо, що у вирішенні вище окреслених завдань вчитель має виступати другом, радником, наставником.

Так, наприклад, учитель має бути *посередником* між дитиною й цілими поколіннями, і лише через нього діти можуть пізнати дійсність у контексті різних цінностей, знань. Гуманний педагог має одночасно передавати їм свій характер, бути зразком людяності, виваженості, толерантності. Саме такий учитель зможе розвивати креативні здібності учнів, бо він зуміє організувати спільний пошук розв'язання поставлених перед учнями завдань.

Учитель має виступати як *режисер* міні-вистави, що народжується безпосередньо у класі, має вислухати всіх бажаючих висловитися з приводу того чи іншого питання, стати на позицію кожного, хто відповідає, щоб зрозуміти логіку його міркування. А ще учитель має аналізувати відповіді дітей і непомітно вести їх до розв'язання проблем. Тому навчання логіки, діалогу, дискусії, розв'язання проблеми допоможе учням розкривати істину, направляти їх на правильний шлях

Отже, *завдання педагога* – побачити індивідуальну креативність учня й прагнути розвивати її; навчати дітей самостійно міркувати, уміти аргументувати, доводити правильність своїх поглядів, думок, відстоювати їх, дискутувати, ставити запитання, бути ініціативним у набутті нових знань. А це все виступає реалізацією ідей Концепції Нової української школи, втілення в практику освітнього процесу наскрізних умінь, відображених в Державному стандарті початкової школи [4; 8].

1.2. Аналіз нормативно-правових документів та навчально-методичного забезпечення з окресленої проблеми

Сьогодні початкова школа демократично здійснює вибір освітньої програми, за якою здійснює освітній процес. Статистичні дані засвідчують про те, що початкові школи переважно віддають перевагу Типовій освітній програмі «Нова українська школа» автора Олександри Савченко чи Романа Шияна [19], однак є низка освітніх закладів, які обрали й освітню програму науково-педагогічного проєкту «Інтелект України», розроблену творчим колективом сучасних науковців Харківщини [12].

Акцентуємо на тому, що в контексті формування в учнів креативного мислення у ході написання магістерського дослідження ми детально проаналізували Державний стандарт початкової освіти, прийнятий 21 лютого 2018 р. [4]. З цією метою звертаємо увагу на мету початкової освіти, зазначену в цьому нормативному документі, а саме: «здійснювати всебічний розвиток учнів, зокрема розвивати їх таланти, здібності, формувати відповідні компетентності та наскрізні уміння, використовуючи принцип природовідповідності та формуючи важливі цінності», розвивати в учнів «самостійність, творчість та допитливість» [4].

Як бачимо, формування творчості в учнів початкових класів займає особливе місце у здійсненні освітнього процесу.

Детальний аналіз Держстандарту також дозволив звернути увагу на інноваційність як «відкритість учителів та учнів до нових ідей, ініціюванні змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формуванні знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу з метою успішного навчання, відчуття себе частиною спільноти і участі в різноманітних справах громади» [4].

Зазначаємо, що, оскільки тема магістерського дослідження пов'язана з формуванням креативної діяльності в освітньому здоров'язберезувальному середовищі, ми розкриваємо це питання у контексті дев'ятох освітніх галузей, зокрема: «мовно-літературної, математичної, природничої,

громадянської та сторичної, технологічної, соціальної та здоров'язбережувальної, інформатичної, мистецької та фізкультурної» [4].

З цією метою ми аналізуємо *Освітню програму для закладів загальної середньої освіти «НУШ»*, розроблену науковцем Романом Шияном. Це дозволяє стверджувати факт про те, що в основі побудови цього документу лежить компетентнісний підхід, а основними *формами й методами організації освітнього процесу* виступають «дослідницькі, інформаційні, мистецькі проекти, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, моделювання, ситуаційні вправи, екскурсії, дитяче волонтерство» тощо [19]. Цією програмою користується низка закладів загальної середньої освіти Львівщини.

Детальний аналіз *освітньої програми науково-педагогічного проєкту «Інтелект України»*, яку розробив колектив сучасних науковців та учителів-практиків під керівництвом Ірини Гавриш, дозволяє стверджувати, що ними запропоновано впроваджувати на уроках чи навчальних заняттях «Я пізнаю світ» низку таких інтерактивних вправ, як «Ажурна пилка», «Діалог», «Броунівський рух», «Виклик», «Дерево припущень», «Синтез думок», «Тонкі та товсті запитання», «Учитель», «Шість капелюхів», «Карусель» тощо, які організуються завдяки створенню креативної діяльності учителя та учнів в класі [12].

Тому на проведеному констатувальному етапі експерименту нами здійснений аналіз дозволив зробити висновки про те, що проблемі формування креативного мислення відведено особливу увагу. У цьому розділі ми також конкретніше зупиняємося на аналізі навчально-методичного забезпечення у контексті окресленої проблеми.

Так, з метою з'ясування наскільки проблема формування креативного мислення учнів займає місце у розробленому науковцями навчально-методичному забезпеченні і як тенденція впровадження методик, пов'язаних з технологією формування креативного мислення, простежується за останні роки створення незалежної України. З цією метою акцентуємо увагу на

підручнику «Природознавство» авторів Тетяни Гільберг та Тетяни Сак, виданого в м.Києві у 2012 р. видавництвом «Генеза» [3].

Так, у ході детального аналізу ми стверджуємо, що на сторінках підручника таких вправ була незначна кількість.

Наприклад, вивчаючи *тему «Птахи восени»*, є вміщена рубрика «Поміркуй і дай відповідь» : «Маленька Катруся запитала у братика: «Чому птахи восени відлітають?»

- Їм їсти немає чого. В природі все пов'язане: взимку немає рослин, тож немає комах, а якщо немає комах, чим живитися птахам?»

Катрусина подружка Маринка припустила:

- Не відлітають ті птахи, які не можуть собі їжу здобути. Навіщо горобцям і голубам летіти в теплі краї? Вони біля людей живляться» [3].

Далі в рубриці «Виконай завдання разом з дорослими» учням пропонуються загадки, який з птахів перелітний, а який осілий, а у кінці

поданої теми в рубриці «Робота в групах» автори радять пограти учням в *гру «Хто більше»*, назвавши перелітних птахів із зазначенням, що виграти може той, хто назве найбільше таких птахів [3, с. 53].

Детальний аналіз підручників та зошитів з друкованою основою, розроблених для учнів початкових класів, дозволяє стверджувати, що їх зміст наповнений текстовим матеріалом, підсилений ілюстраціями. Особливо вартісними, на наш погляд, є ігрові кейси, які допомагають учням знаходити декілька варіантів правильних рішень. Це допомагає учителеві розвивати в учнів творчу ініціативу, формувати в них творче мислення, а це все є втіленням ідей Концепції Нової української школи.

Під час вивчення *теми «Погода взимку»* учні обдумують запитання «Чим яскравіше сонце, тим холодніший день». Вартим уваги, на наш погляд,

є запропоноване завдання із рубрики «Подумай і дай відповідь» : «Чому

так кажуть: Січень – весні дідусь, а зимі – цар». Учні користуються таким текстом:

«Січень теж мав чимало народних назв: «сніжень», «сніговик», «льодовик», «шипун», «тріскун». Це місяць, коли у вітряну погоду січе снігом. У народі казали: Січень снігом січе, а мороз вогнем пече. А ще назву місяця пов'язували із «січею» - гілками, суччям, які взимку давали худобі. Існували прикмети: Січень сніжний і холодний – то рік буде хлібородний; Якщо січень холодний – липень буде жаркий і грибів не жди до осені» [3, с.55].

Учні грають у *гру «Уявіть собі»*: «Уявіть себе місяцем січнем, зимою та у вигляді пантамімо розкрийте їх основні риси, акцентуючи увагу на тому, що весні місяць може бути дідусем, а зимі – царем» [3, с. 68]. Погравши гру, створивши казку, вони перевіряють себе, дають відповіді на вміщені авторами запитання: «Поясни, чому зимові місяці отримали такі назви. Що таке ожеледиця? Для якого місяця вона характерна. Чи доводилося тобі спостерігати зимові явища природи? Які саме?» [3, с. 77]. А у кінці уроку учні записують у Словничок тлумачення слів: «хуртовина (заметіль), ожеледиця» [3].

Впроваджуючи одну із ідей Концепції Нової української школи – Безпека, під час вивчення *теми «Погода навесні»* учнів застерігають в тому, що переходити озеро, річку, ставок, коли вони вкриті льодом навесні, небезпечно. Учні в парах мають пояснити, чи погоджуються вони з авторами,

а далі читають оповідання та запам'ятовують Словничок з такими поняттями, як «відлига», «льодохід», «повінь».

Звертаємо увагу й на рубрику «Перевір себе», на якій другокласникам запропоновано виконати самостійну роботу: «Що таке відлига? Коли вона настає? Що їм відомо про весняний льодохід? Чи доводилося спостерігати за цим явищем? Чим воно небезпечно? Чи завжди буває повінь навесні? Коли буває, «велика вода»? Чи можна стрибати по крижинах у період льодоходу?

Чому?» [4, с. 77], а для закріплення знань автори пропонують пограти **дидактичну сюжетно-рольову гру «Ми – малесенькі бурульки»**, використовуючи метод моделювання [3, с. 93].

Звертаємо увагу й на **тему «Рослини і тварини прісних водойм»**. Учні отримують завдання скласти розповіді про рибку, користуючись словниками, енциклопедіями як додатковою літературою чи Інтернет-ресурсами. Вартою уваги, на наш погляд, у межах окресленої проблеми є запропоноване **завдання** із вміщеним початком: «Одного разу я запитала у риби (щуки, сома, карася, золотої рибки): «Як тобі живеться у твоєму царстві?» [3]. Учні мають придумати історію про життя однієї з цих тварин Надкласу Риби Класу Кісткові риби.

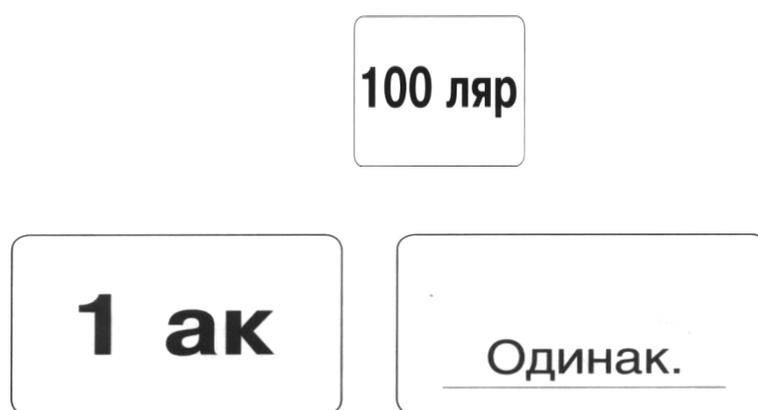
Отже, як бачимо, зміст підручників з природознавства не є багатим на запропоновані вправи з метою формування в учнів креативного мислення, тому їх вміст становить незначний відсоток.

Ми акцентуємо на тому, що відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженому 21 лютого 2018 р. Міністерством освіти та науки України [4], сучасними науковцями було розроблено низку освітніх програм та відповідно до них серію підручників «Я досліджую світ» та зошитів з друкованою основою – «Я пізнаю світ», «Всесвіт», «Навколишній світ» та ін., залежно за якими освітніми програмами здійснюється освітній процес у закладах загальної середньої освіти. Тому конкретніше зупиняємося на аналізі цього навчально-методичне забезпечення.

Так, у зошитах **«Зошити «Я пізнаю світ. Українська мова. Математика»** для учнів 1 та 2 класів, які слугують одночасно й

підручниками, розробленими відповідно до освітньої програми «Інтелект України» харківськими науковцями, ми натрапляємо на матеріал, пов'язаний з формуванням в учнів креативного мислення. Детальний аналіз цих зошитів дозволяє стверджувати, що у межах окресленої проблеми важливе місце займають «Ігрові сторінки», на змісті яких ми зупиняємо детальніше.

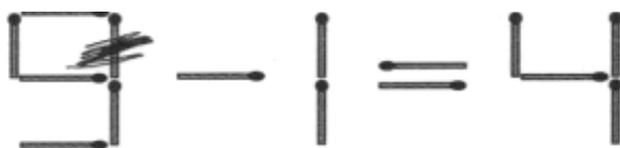
Наприклад, на сторінках цих зошитів часто зустрічаються ребуси як «загадки, у яких слова, що їх потрібно розгадати, подано як комбінацію малюнків, літер, чисел, інших знаків» [32].

Учні розгадують ребуси, а потім підсумовують разом з учителем заняття.

Зауважуємо, що також вартими уваги є запропоновані авторами, наприклад, на 21 день вправи під назвою «Кола на воді», методику проведення, на яких описано на одній зі сторінок зошита з друкованою основою. Авторами цього зошита запропоновано також виконати **вправи «Метаграма»**, тобто створити модель як «низки слів, у якій кожне наступне слово відрізняється від попереднього лише однією літерою» [32].

Детальний аналіз навчально-методичного забезпечення дозволяє виокремити той факт, що автори подають цікаві завдання, які носять творчий характер. Зокрема, на С. 34 авторами запропоновано закреслити один сірник так, щоб отримати подану рівність:

Учні підсумовують урок разом з учителем і на домашнє завдання отримують нове завдання творчого характеру – «Скласти короткий текст-опис за малюнком».

На с. 35 учні читають і записують зашифровані назви квітів.

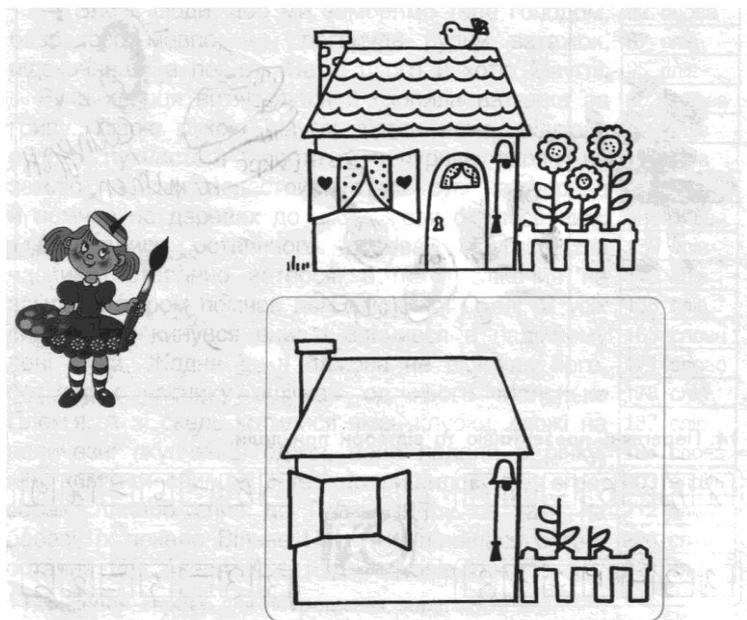
Л	А	С	К	А
М	А	С	К	А
М	А	Н	К	А
Б	А	Н	К	А

- 1) дар + тоян = /
- 2) лук + абабь =
- 3) ніж + никпідс
- 4) вода + гзик =
- 5) юль + тапн =
- 6) хор + ідея = _

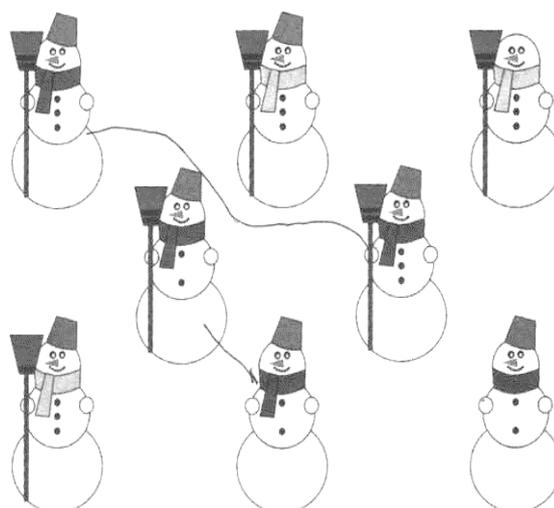
Після виконання цього завдання учні приступають до виконання вправи «Метаграма», переходять від верхнього слова до нижнього й на кожному кроці змінюють лише одну літеру.

Вартою уваги є й така «Ігрова сторінка», у якій учні виконують вправу «Кола на воді»: до кожної букви добирають «образ»-слово, усно складають речення, які в кінцевому результаті утворюється зв'язний текст. Потім приступають до виконання вправи «Метаграма», записуючи пропущені літери таким чином, щоб утворилися різні слова (С. 45).

Творчо-креативним завданням, на наш погляд, виступає *завдання* – «Домалюй будиночок за зразком:

Наступна Ігрова сторінка також приє розитку в учнів креативних здібностей шляхом виконання такого цікавого завдання, як «Допоможи Мавпочці пройти лабіринтом до бананів» [28]:

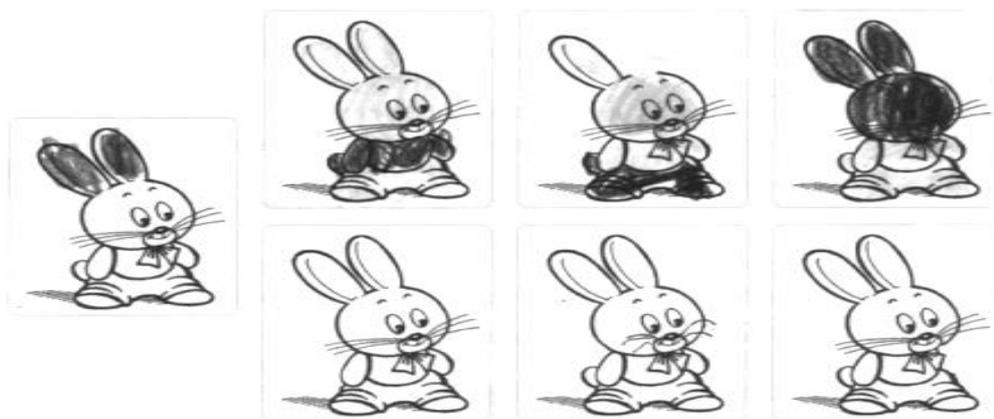

Справившись із цим завданням, учні знаходять на малюнку парасольки, краплинки та розфарбують їх потрібним кольором. Також зазначаємо, що вартими уваги є й низка інших «Ігрових сторінок», на яких авторами запропоновано цікаві завдання: «Знайди двох сніговиків-близнюків. З'єднай їх лінією».

Варто зауважити, що подані авторами наступні ігрові сторінки засвідчують про те, що вміщені вправи допомагають учням розвивати увагу та творче й креативне мислення, а саме: «Знайди на малюнку п'ять жабенят. Розфарбуй їх. Напиши, скільки листочків на малюнку» [32]. Або: «Розглянь зображення зайчика, якого намалювала Кнопочка. Коротульки намагалися повторити цей малюнок, але припустилися помилок. Виправ їх, домальовуючи деталі, яких не вистачає» [32].

Учні виконують завдання і разом з учителем підсумовують урок. Також вартісними «ігровими завданнями» виступають, вправи, завдання яких полягає у «переставленні літер так, щоб прочитати зашифровані слова і назвати їх одним словом» [28, с. 56]. До виконання цієї вправи подається авторами така порада: «Щоб розшифровувати слова швидко, слід бути уважним. Бути уважним означає не відволікатися від справи, якою займаєшся» [32, с. 56].

На сторінках зошита натрапляємо й на такі завдання: «Знайди та розфарбуй зайвий предмет. Поясни свій вибір. Назви узагальнювальним словом решту предметів та допоможи Кнопочці з'єднати слова за зразком:

Або: «Поміркуй, як можна переставити літери, щоб прочитати зашифровані слова. Прочитай зашифровані Розумницею «золоті правила» успішного учня/успішної учениці, вивчені в першому класі:

«Фертполь ріпобтно бирзати разчвео.

Ягод ріпобтно туготива разчвео.

Ен жмона ягати ноїджо хилинви сгово усча.

Жкона чрі навинпо тиам сєво мцеїс.

Ощ ребеш – дилак ан мцеїс» [32, с. 60].

Або: «У кожній рамочці знайди та розфарбуй зайвий предмет. Поясни свій вибір. Добери й запиши нижче узагальнювальне сполучення слів до решти предметів» [32].

Допоможи Кнопочці з'єднати слова за зразком. До одного слова з лівої колонки можуть підходити обидва слова з правої. Учням, наприклад, також пропонується ігрові завдання такого характеру: «Перестав літери, щоб прочитати зашифровані слова. Назви узагальнювальне слово» [32, с. 70].

На С. 46 авторами з метою розвитку в учнів креативного та критичного мислення запропоноване й таке ігрове завдання «Добери узагальнювальне слово або сполучення слів до решти предметів. Назви суттєві ознаки, за якими можна зробити узагальнення:

«Дощ, парасоля, сніг, град, злива.

День, ніч, вечір, ранок, темрява.

Корабель, літак, тролейбус, верстат, трамвай [32].

Як бачимо, автори проаналізованого навчально-методичного забезпечення подбали про вміст на сторінках підручників чи зошитів з друкованою основою цілої низки різних видів завдань на формування в учнів креативного мислення, однак, можна стверджувати, що простежується такий факт, що сучасними науковцями постійно у ході розвитку підручникотворення такі завдання постійно удосконалюються, вони є варті уваги і спрямовані на формування в учнів лідерських здібностей, на вміння розв'язувати різноманітні життєві ситуації.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

2.1. Методика проведення констатувального етапу експерименту

Педагогічне дослідження, пов'язане із використанням елементів технологій креативного мислення в освітньому процесі початкової школи, ми здійснювали у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний (заключний).

Зауважуємо, що на констатувальному етапі ми опрацювали філософську, науково-педагогічну та психолого-методичну літературу, проаналізували нормативно-правову базу і описали цей аналіз у другому розділі нашого магістерського дослідження та провели спостереження за освітнім процесом у контексті окресленої проблеми. З метою проведення уроків/занять «Я досліджую світ» із використанням форм, методів, засобів, методичних прийомів технології креативного мислення на формувальному етапі ми розробили цікаві завдання та перевірили, наскільки вони виявилися ефективними на третьому етапі – контрольному.

Так, на констатувальному етапі експерименту, зокрема під час проходження засідання педагогічної спільноти, яке проводилося на базі ЗЗСО I-III ступенів «Ліцей Мейн скул» Голосіївського району Київської області, з учителями початкових класів, ми провели анкетування, в якому взяло участь 29 респондентів. Запитання містили такий зміст:

1. Що ви розумієте під терміном «інноваційна компетентність»?
2. Що ви вкладаєте у поняття «креативність»?
3. Розмежуйте поняття «креативність» і «творчість».
4. Які нетрадиційні уроки/заняття на сьогодні є актуальними та як часто їх проводите?
5. Чи пропонуєте учням розв'язувати кейси?

6. Чи вважаєте ви, що створення доброзичливої атмосфери позитивно впливає на формування в учнів лідерських навичок?

7. Які інтерактивні форми ви використовуєте з метою формування в учнів креативного мислення?

8. Які інтерактивні методи та методичні прийоми ви використовуєте з метою формування в учнів креативного мислення?

9. Які медіаджерела використовуєте для формування в учнів креативного мислення.

10. Чи вважаєте ви, що в кожній дитині є креативні здібності, їх потрібно лише вчасно виявити й розвивати?

Аналіз відповідей засвідчив, що майже усі учителі (93,1 %) добре обізнані з нормативними освітніми документами та змістом, формами й методами інноваційних педагогічних технологій. Також усі респонденти (100 %) озвучили думку про те, що в освітньому процесі створення доброзичливої атмосфери позитивно впливає на формування в учнів лідерських навичок та кожній дитині є креативні здібності, їх потрібно лише вчасно виявити й розвивати.

Аналіз відповідей також дав підставу стверджувати, що більша частина респондентів (55,2 %) старається використовувати їх елементи у своїй педагогічній діяльності, надаючи їй інноваційного стилю, однак елементи технології формування креативного мислення використовує лише незначна частина респондентів (20,7%). Також детальний аналіз проведеного анкетування засвідчив, що більша частина вчителів (86,2 %) залучає учнів до таких інтерактивних вправ, як «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення», однак з метою формування в учнів креативного мислення лише 31 % використовує, наприклад, такі інтерактивні вправи, як «Кластер», проводить дискусію «Добре – погано», лише 10,3 % респондентів залучає учнів до розв'язання ситуаційних завдань – кейсів.

Отже, як бачимо, аналіз відповідей показав, що проблема креативного мислення знайшла поверхневе несистематичне застосування в початковій

школі, що свідчить про необхідність впровадження цієї технології у процесі навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів. Тому сьогодні неформальна тренінгова освіта педагогів у напрямі розвитку критичного мислення набуває популярності, а отже – наша тема магістерського дослідження є актуальною.

Основна мета експериментальної роботи полягала у перевірці гіпотези дослідження, яка ґрунтувалася на припущенні, що здійснення навчання учнів початкових класів на заняттях «Я досліджую світ» буде ефективним за умови формування в них вміння креативно мислити. Тому проведений експеримент з проблеми використання різноманітних форм та методів технології креативного мислення в освітньому процесі початкової школи дозволив з'ясувати зміст та способи використання форм, методів, методичних прийомів, засобів та елементів технології креативного мислення, перевірити ефективність запропонованої методики.

Експериментальне дослідження проводилось на уроках у 3-А і 3-Б класах ЗЗСО I-III ступенів «Ліцей Мейн скул» Голосіївського району Київської області. На цьому етапі експерименту використовувалися такі методи наукового дослідження, як теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з питань формування та розвитку в учнів креативного мислення, вивчення досвіду вчителів з організації освітнього процесу з окресленої проблеми, здійснення спостережень за діяльністю учнів у процесі проведення нами занять, бесід, залучення учнів до різноманітних інтерактивних вправ.

Зазначаємо, що в експерименті взяло участь 17 учнів. Серед них 7 учнів контрольного 3-Б класу та 10 – експериментального 3-А класу. Зауважуємо, що в класах були учні приблизно з однаковими рівнями навчальних досягнень та умови навчання теж були приблизно однаковими. На заняттях «Я досліджую світ» в контрольному класі переважали традиційні методи навчання, в той час як в експериментальному – робота була сфокусована на використанні різноманітних форм, методів та елементів технології креативного мислення.

Експертне визначення рівня та ступеня креативного мислення визначалось за методикою В. Лозової. Так, характерними ознаками *репродуктивного рівня* креативного було прагнення учнів зрозуміти, запам'ятати й відтворити знання, оволодіти способами їх застосування за зразком. На цьому рівні нами перевірялася сформованість таких умінь на виконання завдання, пов'язаних з наочно-дійовим мисленням: визначити зайве слово; назвати відмінності; згрупувати слова; визначити об'єкти за описом можливих дій з ними.

Характерними ознаками *реконструктивного рівня* креативного мислення було прагнення учнів довідатися причину виникнення явища, що виявлялося в умінні відповідати на питання «чому?», пояснювати, наприклад, природу явищ, які спостерігалися, розкривати їх взаємозв'язок; розгадати ребус, кросворд; розв'язати анаграми; прочитати деформований текст.

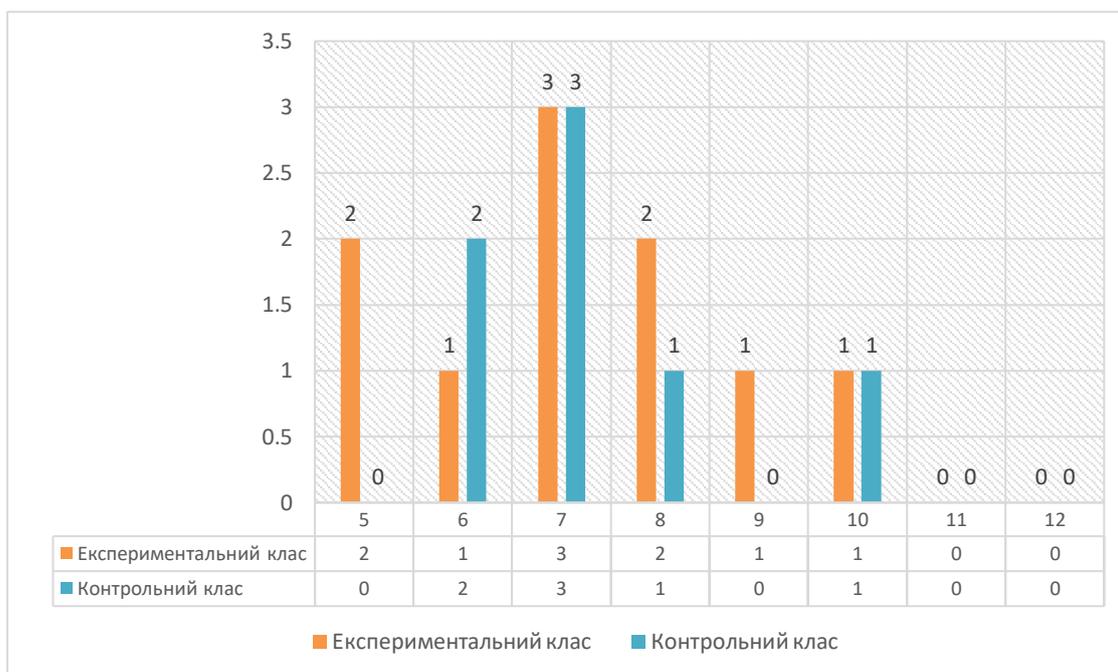
Характерними ознаками *творчого рівня* креативного мислення було прагнення учнів застосовувати знання в зміненій ситуації, де потрібно було самому провести попередні перетворення навчального матеріалу; передбачати наслідки взаємодій об'єктів та явищ, виконували завдання на основі часткової перебудови раніше відомих способів. На цьому рівні учні переміщали знання, уміння у нову ситуацію, проявляли ініціативу, самостійність, оригінальність діяльності.

У ході проведення *бесід з учнями обох класів* ми з'ясували, що лише для незначної частини учнів характерний творчий рівень креативного мислення, більшості з них притаманні репродуктивний та реконструктивний рівні, показані в таблиці 2.

Таблиця 2

Успішність учнів з виявлення рівнів формування в учнів креативного мислення на початку проведення експерименту

Успішність (бали)	Кількість учнів	
	Експериментальний клас	Контрольний клас
5	2	0
6	1	2
7	3	3
8	2	1
9	1	0
10	1	1
11	0	0
12	0	0

2.2. Методика формувального та контрольного етапів педагогічного дослідження

З цією метою на *формувальному етапі* педагогічного експерименту ми використали цілу низку інтерактивних вправ, практичних завдань, якими ми скористалися з методичної літератури, шпальтів педагогічної преси, Інтернет-ресурсів, а частину – розробили самі.

Так, на *ранкових зустрічах* ми пропонували учням асоціювати себе з квіткою або тваринкою. З метою фізично об'єднати учнів, заохотити їх спілкуватися одне з одним, велику роль відігравала «розминка», щоденні новини та групова робота.

Зауважуємо, що оскільки навчання в цьому освітньому закладі, в якому ми проводили експеримент, здійснюється за Типовою навчальною програмою ЗЗСО I ступеня розробника Р.Шияна, під час проведення занять «Я досліджую світ» ми використовували низку форм, методів, методичних прийомів та елементів низки педагогічних технологій з метою формування в учнів креативного мислення.

Наголошуємо й на тому, що ми, втілюючи міжпредметні зв'язки, також залучали учнів й до таких **видів художньої діяльності**: малювання, ліплення, створення аплікації як зображувальної діяльності; залучали до сприймання музики, ігор як музичної діяльності; пропонували учням слухати казки та створювати власні твори як художньо-мовленнєву діяльність, так і залучали учнів до інсценізації казок як інноваційної театралізованої діяльності [23]. І приходили до висновку, що саме участь у продуктивних видах різноманітної діяльності отримується відповідний результат, оскільки він породжує творчість, ініціативність, а відтак – формує критичне та креативне мислення.

Так, на **заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь)** ми пропонували учням, наприклад, встановити логіку причинно-наслідкових зв'язків під час вивчення тем про представників Пташиного царства. З цією метою ми пропонували продовжити речення: «У горах не можна галасувати, тому що...», «Птахи полетіли на південь, тому що...», «Птахи почали вити гнізда, тому що ...»). Цікаві ігри-перевтілення були нами запропоновані з метою уявити, що вони можуть зменшитися до розмірів мурашки, або уявити себе навпаки – гігантом заввишки 3 м і вигадати цікаву історію про своє дивне перевтілення.

Зазначаємо, що ми пропонували учням пограти в ігри не лише на перевтілення, а й на протиставлення, деформування, створення гіпотез тощо, в процесі проведення яких в учнів експериментального красу стимулювалася активна пошукова мовленнєва діяльність, значно помітним було створення ситуацій успіху. А оскільки учнів ми навчали аналізувати й комбінувати, то рекомендували їм вправи на реконструювання.

Таким чином, ми залучали учнів до продуктивних видів діяльності, що передбачало нами формувати в учнів вміння планувати, тобто спершу уявляти образ того, що створюється, а потім утілювати його в практичній діяльності. На основі спостереження за учнями можна стверджувати, що саме участь у таких продуктивних видах діяльності зацікавлювала їх, вони були активними і на їх обличчях сіяла радість.

Акцентуємо й на тому, що, здійснюючи інтеграцію освітніх галузей у ході проведення занять курсу «Я досліджую світ», нами в класі було проведено конкурс віршів «Моя країна – Україна» (громадянська та історична освітня галузь (ОГ), конкурс малюнків «Новорічний настрій», «Здоровим бути – модно» (соціальна та здоров'язбережувальна ОГ), «Зима – чарівниця» (природнича ОГ) та ін. Під час вивчення властивостей лікарських рослин ми з учнями оформили альбом «Рослини, що мене лікують», де учні проявили свою фантазію та творчість. Зауважуємо, що, залучаючи дітей до творчості, у класі нами постійно створювалася «ситуація успіху».

Ми акцентуємо на використанні низки *методів креативного навчання*, які виявилися теж ефективними у здійсненні креативної діяльності з учнями експериментального класу. Особливо на уроках ми використовували такі методи, як «Мозкового штурму» та цілої низки аналогій технології формування творчої особистості: метод емпатійної аналогії, метод синектики як прямої чи непрямої аналогії, метод фантастичної чи символічної аналогій тощо. Також, варто зауважити, у пригоді нам ставав і *метод евристики*, що представляв сукупність методичних прийомів та в цілому дозволяв учням вирішувати питання шляхом «наведення» на можливі правильні рішення та скорочення варіантів таких рішень [23].

Зауважуємо, що учні працювали в парах та групах, вони користувалися довідково-енциклопедичною літературою, яка зберігалася на партах, а також ми їм дозволяли користуватися гаджетами. Учні працювали за розробленими правилами: «Якщо ти знаєш відповідь, скажи сусідові пошепки. Якщо він згоден, то киває на це, подає тобі руку» [16]. Тоді діти бралися за руки, подаючи сигнал: «Ми готові». Такі знахідки обов'язково оголошувалися ними вголос, обговорювалися, заохочувалися, виокремлювалися найбільш раціональні. Кожний, хто відповідав, звертався до всіх учнів, а кожний, хто слухав, оцінював відповідь, користуючись розробленим дидактичним матеріалом: може бути захоплений, згодний (+), незгодний, незадоволений (-) [17].

Ми ставили за мету – мінімізувати пасивне перебування учнів на уроці, тому для них ми старалися бути партнерами, порадиниками, консультантами.

У процесі формування в учнів креативного мислення ми створювали зацікавленість та доброзичливу співпрацю на уроці, активно залучали їх до **парної, групової та індивідуальної роботи**. Таке поєднання дозволяло нам навчати їх слухати і нас, і своїх однокласників. З цією метою учні, наприклад, тренувалися в мистецтві слухання спочатку у своїй маленькій компанії, а вже потім відважувалися постати перед усім класом. Зауважуємо, що нами не було передбачена така форма навчання учнів, як «фронтально», оскільки поділяли думку науковців в тому, що, звертаючись одразу до всіх, а не конкретно до когось.

Так, наприклад під час проведення **уроку на тему «Як зимують птахи і звірі. Турбота людей про птахів, звірів узимку»** учні отримали завдання – **розбити на кластери**: Птахи Тварини Зимуючі та Перелітні Свійські та Дикі Турбота людей Птахи Звірі Комахи. Потім були залучені до **творча вправи**: з'єднати слова з відповідними символами: Мурашка, сова, білка, бабка, ящірка, тигр, зозуля. Вовк, лелека, клоп-солдатик, метелик, слон. Сом, дельфін, бджола, муха. Після цього учні брали участь у **gрі**, а також застосовували на уроках **«хвилинки творчості»**.

Під час вивчення **тем «У світі птахів», «У царстві тварин»** ми пропонували підвести підсумок уроку від імені зайця чи горобця. Розповідь учнів була побудована за таким початком Отже, я – Заєць, я можу розповісти про себе, що я ... - А я – Горобець, я розповім про себе таке ...

При вивченні **теми «Місто і село»** давали учням виконати таке завдання: «Якби ти був мером нашого міста, щоб ти розповів нам про нього?». При цьому також користувалися фотокартками видатних місць міста з екскурсій класу, а також загулювали в телефонах з метою отримати конкретнішу інформацію.

Під час вивчення **теми «Рослини»** перед етапом «Вивчення нового матеріалу» ми на дошці записали слово «рослини», а діти дописували і говорили в мікрофон, з чим це слово їм асоціюється.

Також переважно на підсумках уроку ми використовували інтерактивну вправу «Сенкан» як 5-рядковий вірш:

1 рядок – іменник

2 рядок – два прикметники

3 рядок – три дієслова

4 рядок – моє ставлення

5 рядок – узагальнювальне слово, слово-асоціація [28].

З метою формування умінь дискутувати та аргументувати свої думки нам у пригоді ставала *інтерактивна вправа «Метод «Прес»*, в основі якої є такі чотири етапи:

Позиція: «Я вважаю, що...»;

Обґрунтування: «Тому що...»;

Приклад: «...наприклад...»;

Висновки: «Отже, (тому) я вважаю...» [10].

Також ефективною виявилася *інтерактивна вправа INSERT* (інтерактивна система запису ефективного читання і розмірковування) – читання з позначками. Учні опрацьовуючи інформацію, визначали й ставили відповідні позначки біля окремих слів/фраз:

+ Я це знав

- Я це не знав/ Я думав інакше

? Це мене здивувало

! Я хотів би дізнатися про це детальніше [15].

Далі учні заповнювали таблицю, куди вписували фрази/слова/речення, на яких вони звернули увагу, – у відповідну колонку.

Також вдалою вправою виявилася «*Ромашка Блума*», яка охоплювала шість індуктивно-дедуктивних запитань (від простого до творчого). Наприклад, під час вивчення теми *тема «Природа навколо нас»* ми зачитували запитання до поезії «Після грози» В. Скомаровського, після чого учні отримали творче запитання: Що змінилося б, на вашу думку, у природі, якби зникло таке природне явище, як гроза?

Варто зауважити, що досить ефективною виявилася розміщення на одній із стін класу *«Дошка запитань»*, на якій розміщувалися (записувати) питання, які виникали в ході обговорень під час уроків. Це був великий аркуш паперу, поділений на дві частини: у лівій частині записувалися питання, а в правій – відповіді. Також мали місце такі вправи, як *«Паркан думок»* та *«Знаємо - Хочемо дізнатися – Дізналися»*, яку найчастіше використовували після оголошення теми, а потім в кінці урок – на підсумку [10; 23].

Важливим методом був і *метод «Кубування»*, методика проведення якого полягала в тому, що ми пропонували учням відповісти на шість запитань різних видів, які були дотичними до теми. Наприклад, на гранях кубика були такі «вказівки: «Описати це (колір, форму, розміри). Порівняти, на що воно схоже. Встановити асоціації (Про що це вас змушує думати? Що спадає на думку у зв'язку з цим?). Проаналізувати (Яким чином це зроблено?). Знайти застосування цьому (Яким чином це може бути застосовано? Запропонувати аргументи «за» або «проти» цього (Зайняти певну позицію, використовуючи повний діапазон аргументів від логічних до безглузвих)» [28; 29]. Варто зауважити, що кубування виступало прикладом ігрової методики, а також полегшувало розглядання теми з усіх боків. Учні виконували кубування в парі, а потім об'єднатися в групи.

У ході проведення бесіди з учнями ми зясували, що їм сподобалося виконувати завдання, відповідаючи на запитання, вміщені на гранях кубика.

Цей метод ми використовували на заняттях *«Я досліджую світ»* крізь призму і природничої, і соціальної та здоров'язбережувальної, і громадянської та історичної освітніх галузей.

Так, наприклад, у процесі навчання природничої ОГ, вивчаючи природні явища, зокрема сніг (тема *«Стан води у природі»*) учні досліджували слово *«сніг»* та всі асоціації записали на дошці.

Зауважуємо, що учням експериментального класу подобалося грати в такі ігри, як *«Так чи ні»* (*«Істинне чи хибне висловлювання»*), а також вони активно долучалися до інтерактивної вправи *«Метод шести розумних капелюхів»* або

«Шість капелюхів, які мислять», завдяки проведенню якої учні навчалися думати різними способами, вчилися по-різному оцінювати ситуацію чи прогнозувати події.

Під час вивчення **теми «Різноманіття рослин у природі»** (водорості квіткові рослини, папороті, хвойні, мохи, хвощі) у пригоді стала *інтерактивна вправа «Мозаїка»*, методика проведення якої полягала в дотриманні такого алгоритму:

1. «Учні класу об'єднувалися у постійні групи. Кожен учень мав певний номер. 2.Текст поділявся на логічно завершені частини. 3.Кожна частина тексту вивчалася певною експертною групою, яка формувалася за однаковими номерами, за кольоровими картинками тощо» [22; 23]. 4. Мала місце робота експертних груп. Учні вивчали свою частину, готуючись донести її зміст до своїх друзів у постійній групі.

Отже, кожна дитина вивчала свою частину тексту, але за допомогою друзів (експертів з іншої частини) повинна була сприйняти увесь текст вцілому. Потім експерти поверталися у свої групи і таким чином відбувалося взаємонавчання. Перевірялося засвоєння змісту всіма учнями (ми ставили питання всьому класу)» [23].

Вартісний, на наш погляд, був й **метод Фішбоун (риб'яча кістка)**, що представляв схематичну діаграму у вигляді скелету риби, на якому голова асоціювалася з темою, проблемою, верхні кістки – причиною, нижні – наслідками, фактами, а хвіст представляв висновок, що і слугувало відповіддю на поставлене питання [5]. Цей метод добре нам прислужився на занятті «Я досліджую світ» у ході навчання соціальної та здоров'язбережувальної ОГ, зокрема у ході вивчення **теми «Вплив способу життя на зоров'я людини»**, а саме:

<i>Причини:</i>	<i>наслідки:</i>
тютюнопаління	– хвороби легенів і серця
алкоголь	– хвороби печінки, мозку
наркоманія	– стреси, депресія

ігроманія – злість, агресія

шкідлива їжа – хвороби шлунку, маса тіла...

Висновок: потрібно вести здоровий спосіб життя.

У ході проведення формувального етапу педагогічного дослідження з учнями експериментального класу успішними виявилися й такі *інтерактивні вправи, як «Займи позицію», «Плюс, мінус, цікаво», «Шість «чому?»*. Розкриємо методику однієї з них.

Так, ми пропонували учням зайняти певну позицію стосовно матеріалу, який вивчався. Обравши позицію, учні фіксували на папері докази, потім ми формували групи прихильників обраної думки з тою метою, щоб учні під час спільної роботи мали можливість добрати переконливі аргументи на її захист, які записували в зошит. Після цього від кожної групи виступав спікер, зачитував основні аргументи, робив власний висновок. Таким чином, формувалися точки зору. Зауважуємо, що учні могли змінювати позицію, якщо хтось зі спікерів зумів переконливо довести ту позицію, яку він обрав [29].

Вартою уваги була й *комунікативна вправа «Добре – погано»*, яку переважно ми використовували на занятті «Я досліджую світ» (природнича ОГ) з метою формування в учнів навичок дискутувати. З цього приводу клас ділився на дві команди: перша команда аналізувала слово «вітер», а друга – «хмара». Методика проведення такої дискусії полягала в тому, що, наприклад, перша команда стверджувала, що «Добре, що дме вітерець, адже в сонячний день він дає прохолоду», а «Погано, коли дме вітер узимку, бо це призводить до холоду», «Добре, що вітер приганяє до нас хмаринки – буде довгожданий дощ», але «Погано, коли є сильний вітер, тоді він може наробити багато шкоди» [28].

Зауважуємо, що у членів другої команди теж появлялися цікаві думки з природу того, як «Із хмаринки іде потрібний рослинам дощ». Однак «Погано, коли насувається велика синя хмара, яка може закрити все небо і вже тоді не буде ні сонечка, ні тепла». Однак «Хмара взимку може спричинити пухнастий сніг, а сніг – це радість для дітей». Добре, коли «З

хмари йде дощ, бо поливає рослинки», але з іншого боку «Земля стає мокрою і можна впасти й забруднитися».

Також учням подобався й *метод «Доміно»* - це комплекти карток зі словами, де останній склад кожного слова є початком слова на наступній картці. Цей метод ми також використовували таким чином: учні ставали в коло за годинниковою стрілкою, щоб утворити вервечку слів. Картки були з такими складами-словами:

	СНІЖ	КА	СЕ		ЛО	НЕ		БО	ВІ		ТЕР	СО	ВА	
--	------	----	----	--	----	----	--	----	----	--	-----	----	----	--

Також захоплювальним для учнів експериментального класу виявився *методичний прийом «Історія з шостим словом»* як один із прийомів фантастичної аналогії з метою придумування текстів із запропонованих ключових слів. Цей метод схожий до вправи «Кола на воді», описаний у другому розділі у контексті аналізу нами навчально-методичного забезпечення, зокрема зошитів з друкованою основою «Я пізнаю світ», розроблених за програмою науково-педагогічного проєкту «Інтелект України». Вважаємо, що цей метод був теж цікавим для учнів експериментального класу [31].

На етапі рефлексії з метою формування в учнів креативного мислення ми найчастіше використовували *метод «Діаграму Венна»*, важливим етапом роботи якої був синтез інформації, яка стосувалася конкретного з утворенням спільного. На цьому етапі інколи застосовували й інший метод – *метод «Рюкзак»*. Методика цього методу полягала в тому, що кожен учень коротко записував на папері відповіді на поставлені в кінці уроку нами запитання: «Які з тих знань і умінь, що отримав/ла ти на уроці, візьмеш із собою для використання на інших уроках, чи для виконання домашнього завдання?», «Які вправи тобі найбільше сподобалися?», «Чи подобалося тобі працювати в групі?», «Який вид роботи на уроці тобі найбільше сподобався і ти хотів би повторити їх на наступних уроках «Я досліджую світ»?» та ін. Усі аркуші із відповідями учні складали в уявний чи справжній рюкзак, а потім учні окремі аркуші вибирали для зачитування [30; 31].

Ми прийшли до висновку, що цей метод дав можливість виокремлювати головне, визначати важливість матеріалу; вносив в уроки ігрові моменти; давав можливість залучати до роботи всіх учнів; надавав нам інформацію про кожного учня тощо

Цікавими для учнів на формувальному етапі також виявилися й такі вправи, як *«Кошик ідей»*, *«Сюрприз»*, *«Дерево знань (припущень)»*, *«П'ять відчуттів»*, *«Незавершені речення»*. Особливо звертаємо увагу на *Скрайбінг* (з англійської scribe – робити ескіз, нарис), що представляв собою словесний метод як розповідь чи пояснення, що супроводжувався графічним ілюструванням. Вартими уваги були й технології візуалізації, наприклад, *«Хмаринки слів»*, *«Ментальні (інтелектуальні) карти»* [18].

Також зауважуємо, що у процесі проведення педагогічного дослідження ми дозволяли учням користуватися телефонами, щоб додатково заохотити їх до вивчення курсу «Я досліджую світ». У пригоді ставали *QR-коди* з окремими пікселями із закодованим змістом. Таким чином, з нашого дозволу учні отримували швидкий доступ фактично до будь-якої інформації у мережі Інтернет: певної геолокації на Google картах, відео на YouTube, e-mail, аудіофайли, книги тощо.

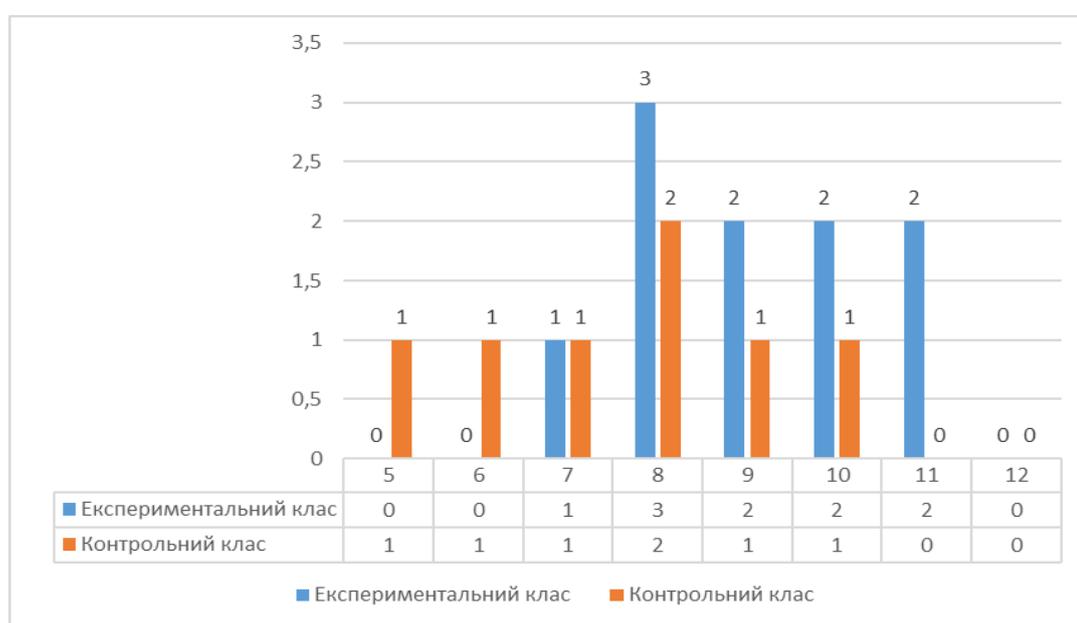
Варто зауважити, що на *контрольному етапі* нашого дослідження у ході проведення уроків/занять «Я досліджую світ» з метою формування в учнів креативного мислення ми спостерігали за учнями обох груп – експериментальної та контрольної – і залучили їх до написання контрольної роботи (додаток А).

Отже, на основі проведеної контрольної роботи з учнями 3 класів результати оцінювання були такими: в експериментальному класі – 4 учнів (40 %) продемонстрували «високий рівень», 6 учнів (60 %) – «достатній», і 3 учнів (30 %) продемонстрували «середній рівень»; в контрольному класі – 1 учень (14,2 %) продемонстрував «високий рівень», 4 учнів (57 %) – «достатній», 2 учнів (28,6 %) показали «середній рівень». Аналіз результатів нами представлений у таблиці 3 та діаграма 2.

**Успішність учнів з виявлення рівнів креативного мислення
в кінці проведення експерименту**

Успішність (бали)	Кількість учнів	
	Експериментальний клас	Контрольний клас
5	0	1
6	0	1
7	1	1
8	3	2
9	2	1
10	2	1
11	2	0
12	0	0

Діаграма 2

Діаграма 2 – Рівні креативного мислення
учнів експериментального
та контрольного класу після проведення формувального експерименту

Аналіз даних констатувального та формувального етапів експерименту засвідчують про збільшення кількості учнів з високим рівнем креативного мислення на фоні зменшення кількості учнів з низьким рівнем креативного мислення в експериментальному класі. В учнів експериментального класу цей рівень виявився значно вищим за рівень учнів з контрольного.

Отже, проведене експериментальне дослідження підтвердило ефективність використання форм, методів, методичних прийомів, елементів технології креативної особистості, яке ефективно впливає на формування в учнів креативного та критичного мислення. Результати проведеного нами

експерименту свідчать про те, що розроблена нами методика є достатньо вагомим засобом підвищення загального інтересу до вивчення освітніх галузей у ЗЗСО I ступеня.

Теоретичний аналіз проблеми формування у молодших школярів креативного мислення та одержані результати констатувального й формувального експерименту стали базою для розроблення методичних рекомендацій до застосування елементів технології креативної особистості в освітньому процесі ЗЗСО, зокрема на заняттях «Я досліджую світ», і їх ми подаємо нижче. Вважаємо, що вони вартісні, ними скористаються учителі початкових класів.

Методичні рекомендації з окресленої проблеми

На заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ» ми пропонуємо використовувати низку елементів технології креативної особистості.

«Зазирни у дзеркало»:

дивлячись у маленьке дзеркальце, кожен з учнів промовляє лагідні та привітні слова.

«Який ти»: учень називає тварини і записує їх на чистому аркуші паперу та прикріплюється по периметру класної кімнати. Учні вибирають тварину, яка їм найбільше підходить за типом, характером, а потім об'єднуються в групи й на аркушах записують характерні риси, що пов'язують їх з певною твариною. Потім пояснюють свій вибір.

«Уяви себе».

Учні намагаються уявити себе чи то маленьким кущем чи білою хмаркою, першим проліском чи весняною брунькою, веселкою чи легеньким вітерцем. Перевтілюючись в образ, вони відповідають на питання: «Що бачиш навкруги? Що ти відчуваєш? З ким дружбу заведеш? Кого боїшся? Про що ти мрієш? Що любиш?». Приклади наводимо у додатку В.

«Додай речення»:

Мені весело, коли... . Я хочу... . Я люблю... . Мені сумно, коли... Мені цікаво, коли... . Мені боляче, коли... Мені соромно, коли...

«Кому і за що»:

діти по черзі передають іграшку чи квітку і кажуть, кому і за що дарують її. Наприклад: «Я хочу передати цю квітку Андріані за те, що вона першою відгадала загадку на уроці. Я хочу передати цю квітку Миколці за те, що він гарно грає на скрипці» [27].

«Логічний ланцюжок»:

«Перший, хто починає ланцюжок, називає будь-яке слово, другий додає своє слово і пояснює, як воно пов'язане з першим. Наприклад, виделка – тарілка (щоб снідати) – ваза (теж зроблена з фарфору) – вода (наливають у вазу) – ріка (тече вода) – літо (добре влітку на річці) тощо» [27; 31].

«Навпаки»: «Діти працюють в групах чи парах. Називають слова: явища, дії, предмети, їх ознаки, протилежні за значенням (антонімічні пари). Наприклад: глибоко-мілко, ніч-день, білий-чорний тощо» [31].

«Опиши навпаки»:

«учитель показує сюжетний малюнок, а групи учнів описують його, змінюючи основні предмети, їх ознаки, дії, явища на протилежні» [31].

«Хто більше?»:

«Діти поділяються на команди. За 1-2 хвилини необхідно записати якнайбільше назв предметів, які є в приміщенні» [5].

Отже, формуючи креативність в учнів початкових класів, ми розвиваємо в них такі характеристики творчого мислення:

- продуктивність як багатство ідей, варіантів вирішення проблем, асоціацій;
- гнучкість як здатність швидко змінювати способи дій;
- оригінальність як незвичайність, рідкісність, унікальність способу розв'язання певної проблеми.

Таким чином, у педагогічному дослідженні нами обґрунтовано доцільність проведення педагогічного експерименту, а розроблені нами методичні рекомендації, вважаємо, добре прислужаться учителям початкової школи їх використовувати в урочній та позаурочній діяльності з метою формування в учнів креативного мислення.

ВИСНОВКИ

Сьогодні проблема розвитку креативного мислення школярів є особливо актуальною у наш час, оскільки потрібні люди, які здатні приймати й знаходити нестандартні рішення, а відтак – творчо, нестандартно й креативно мислити.

У першому розділі проаналізовано проблему розвитку креативного мислення учнів в освітньому процесі ЗЗСО як психолого-педагогічну, досліджено, що ця проблема сягає глибокого минулого, оскільки її студіювали ще у свій час Ян Амос Каменський (17 ст.), Костянтин Ушинський (19 ст.), Василь Сухомлинський (20 ст.) та ін. У зв'язку з цим, опираючись на дослідження відомих педагогів, психологів, філософів, у роботі подано такий поняттєво-категоріальний тезаурус: «креативність» «творчість» «креативне навчання», «технології творчого навчання», «креативна особистість».

Також розкрито роль і місце розвитку креативного мислення учнів в освітньому процесі початкової школи, зокрема окреслено основну мету технології креативного мислення, принципи цієї технології, завдання й доведено, що учителям початкових класів необхідно розвивати такі креативні якості, як, наприклад, вміння альтернативно мислити, бачити кілька варіантів розв'язання проблеми, тобто розв'язувати «кейси»; спроможність нестандартно працювати з навчальним матеріалом; бажання експериментувати, досліджувати, винаходити; бажання імпровізувати тощо.

Також виокремлено важливі форми роботи з учнями, основні компоненти формування та розвитку креативної особистості, акцентовано на методах креативного навчання, проаналізовано педагогічні умови й доведено, що завдання педагога – побачити індивідуальну креативність учня й прагнути розвивати її; навчати дітей самостійно міркувати, уміти аргументувати, доводити правильність своїх поглядів, думок, відстоювати їх, дискутувати, ставити запитання, бути ініціативним у набутті нових знань. А це все виступає реалізацією ідей Концепції Нової української школи, втілення в практику освітнього процесу наскрізних умінь, відображених в Державному стандарті початкової школи.

У цьому розділі здійснено аналіз нормативно-правових документів та навчально-методичного забезпечення з окресленої проблеми, зокрема, Державного стандарту початкової освіти, Типових навчальних програм «Нова українська школа», програму науково-педагогічного проєкту «Інтелект України», а також підручники для початкової школи крізь призму минулого та сьогодення.

У другому розділі описано методика проведення констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту. З метою проведення уроків/занять «Я досліджую світ» із використанням форм, методів, засобів, методичних прийомів технології креативного мислення на формувальному етапі розроблено низку цікавих завдань та перевірено, наскільки вони виявилися ефективними на третьому етапі – контрольному.

На контрольному етапі на основі проведеної контрольної роботи з учнями двох 3 класів – експериментального та контрольного – підтверджено ефективність використання форм, методів, методичних прийомів, елементів технології креативної особистості, які ефективно впливають на формування в учнів креативного та критичного мислення. Результати проведеного експерименту свідчать про те, що розроблена методика є достатньо вагомим засобом підвищення загального інтересу до вивчення освітніх галузей у ЗЗСО I ступеня, що стало базою для розроблення методичних рекомендацій до застосування елементів технології креативної особистості в освітньому процесі ЗЗСО, зокрема на заняттях «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балуба І., Венгловська О., Новик І., Стягунова О. Застосування професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: методичні рекомендації. Київ: УІРО, 2024. 54 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗИН, 1998. 61 с.
3. Гільберг Т., Сак Т. Природознавство: підручник для 3 класу. Київ: «Генеза», 2012. 144 с.
4. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
6. Закон України «Про освіту»/ URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Зошит дослідника до підручника з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.2 / Уклад.: О.Л.Іщенко, О.М.Ващенко, Л.В.Романенко, К.А.Романенко, О.М.Кліщ. Київ: Література ЛТД, 2019. 64 с.
8. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
9. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. Київ: Радянська школа, 1940. Т. 1: Велика дидактика / під ред. А. А. Красновського. С. 136 – 137.
10. Ліннік О.О. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ»: навчальний посібник. Київ: Слово, 2010. 248 с.
11. Мислення. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/5>.
12. Нова українська школа: освітня програма початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» цикл І (1-2 класи). URL: https://intellectukraine.org/files/Naukova_ta_metodychna_baza_2018_2019/01%20Navchalni_programy_2018_2019/Osvitnya_programa_2018.pdf

13. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / Уклад.: О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За ред. О.М.Пехоти. Київ: А.С.К., 2004. С. 148 – 162.
14. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
15. Педагогічні технології: теорія та практика / За ред. проф. М.Гриньової. – Полтава, 2006. 230 с.
16. Плющ Ю. Кейс-технологія в початковій школі: poradnik для учителя. Харків: Вид. група «Основа», 2019. 127 с.
17. Подолянчук О.В. Розвиток креативного мовлення учнів початкових класів. *Навчально-виховний комплекс*. 2003. № 10. С. 25 – 27.
18. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2003. 146 с.
19. Програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://vseosvita.ua/library/zmist-osvitnoi-galuzi-prirodoznavstvo-u-strukturizderzavnogo-standartu-pocatkovoi-zagalnoi-osviti-35548.html>.
20. Професійний стандарт вчителя – міжнародний досвід. URL: <https://nus.org.ua/articles/profesijnyj-standart-vchytelya-mizhnarodnyj-dosvid/>
21. Розвиток креативного мислення молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-rozvitok-kreativnogo-mislennya-molodshih-shkolyariv-na-urokah-y>
22. Стахів Л., Колток Л. Методика викладання природознавства: підручник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. 130 с.
23. Стахів Л., Пантюк М., Волошин С.. Педагогічні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2021. 98 с.
24. Стахів Л., Дзерин І. Розвиток креативного мислення в учнів початкових класів на заняттях «Я досліджую світ»: *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: зб. матеріалів XVIII Міжнар. наук.-практ.

Інтернет-конференції (м. Переяслав, 28 лютого 2025 р.). Переяслав, 2025. С. 70 – 71.

25. Сухомлинський В. Людина неповторна. Київ: Молодь, 1962. 209 с.
26. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. / К. Д. Ушинський. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1. С. 132 – 146.
27. Химинець В., Кірик М. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 312 с.
28. Хитяєва Л. П. Цікаві завдання з природознавства для початкової школи. Харків: Веста: «Ранок», 2008. С. 9 – 12.
29. Чорна Л.Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. *Обдарована дитина*. 2001. № 5. С.42.
30. Я досліджую світ: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.1 / О.Л. Іщенко, О.М. Ващенко, Л.В. Романенко, К.А. Романенко, О.М. Кліщ. Київ: Література ЛТД, 2019. 112 с.
31. Янкович О., Кузьма І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.
32. Я пізнаю світ українська мова. Математика 2 клас: зошит з друкованою основою. Тиждень 10 / І.В. Гавриш, Л.М.Булахова, Г.О.Жук, С.О. Доценко, Г.О.Калиновська, Т.В.Шпіт. Харків: Інтелект України, 2019. 72 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Контрольна робота

Низький рівень

Уявіть скриню. Подумайте, що могло у ній бути

(10 балів)

Середній рівень

Придумайте іншу кінцівку до казок Івана Франка «Вовк вийтом», «Лис Микита»

(20 балів).

Достатній рівень

Складіть кросворд із ключовим словом (весна або школа або Україна) *(15 балів)*

Придумайте причини виникнення запропонованої ситуації, а також розвинути її далі, щоб показати її наслідки: учень запізнився до школи / дівчинка загубила книгу / хлопчик не виконав домашнього завдання *(15 балів)*

Високий рівень

Складіть вінегрет казок, використовуючи казку про тварин *(20 балів)*

Побудуйте зв'язний текст, об'єднавши слова:

- хлопчик, дерево, олівець, ведмідь, озеро;
- хмарка, береза, зайчисько, мотузка, мисливець;
- річка, сонечко, зірки, посмішка, багаття *(20 балів).*

Додаток Б

«Я – берізка. Бачу навкруги багато моїх сестер. Чую щебетання птахів, шум вітру. Дружу з берізкою, яка росте поруч. Боюся людей, які пробивають в мені отвори і з мене витікає сік. Мрію жити довго-довго і очищати повітря для всього живого. Люблю літо, сонечко, дощик».

«Я-пролісок. Бачу навкруги струмочки талого снігу. Чую дзюрчання струмків. Дружу з іншими пролісками. Боюся не опинитися у вазі. Мрію дарувати красу і ще довго милувати погляди людей. Люблю сонечко і весну».

«Я – листочок дуба. Бачу навкруги ліс, різні рослини і тварини, свого татуся-дуба і братиків-листочків. Чую як шумить ліс, співають пташки, шелестять листочки на дубі. Дружу з жолудем, що росте поруч. Боюся зірватися і впасти на землю. Мрію бути завжди зеленим і ніколи не опадати. Люблю, коли дощик обливає мене, коли теплий вітерець похитує гілочку, на якій я расту».

«Я – «маленький кущик. Бачу навкруги великі дерева, кущі, зелені трави, квіти. Я у лісі. Чую шелестіння листочків, стукіт дятла, кування зозулі. Дружу з зайчиком, який ховається під моїми гілочками. Боюся хлопчиків, які ламають мої гілочки задля забави. Мрію вирости гарним кущем зі смачними ягодами. Люблю теплий дощик, лагідне сонечко».